

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΝΙΚ. ΣΠΥΡΙΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑΣ
ΤΟΥ ΥΠΟΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ
1850 - 1860

Το ζήτημα της υπηκοότητας ή της ιθαγένειας μεταξύ Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εμφανίστηκε ως συνάρτηση της εμφάνισης του ελληνικού κράτους στο διεθνές στερέωμα. Αμέσως μετά την ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους άρχισαν να καταφθάνουν ομαδικά ομοεθνείς από διάφορα μέρη της Οθωμανικής Επικράτειας, για να πολιτογραφηθούν ως Έλληνες, με αντικειμενικό σκοπό την απόκτηση ιθαγένειας ενός αναγνωρισμένου ελεύθερου κράτους, στο οποίο θα επιτρεπόταν να απολαμβάνουν ποικίλα προνόμια μέσω των διομολογήσεων, που έως τότε απολάμβαναν μόνο Ευρωπαίοι έμποροι ή προξενικοί υπάλληλοι που δραστηριοποιούνταν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία¹.

Η διαδικασία θα φάνταζε ενδεχομένως απλή σε ένα κράτος που έστω και στοιχειωδώς θα μπορούσε να χαρακτηριστεί 'κράτος δικαίου'. Για την Οθωμανική Αυτοκρατορία της εποχής εκείνης, ωστόσο, αυτό κάθε άλλο παρά ήταν εφικτό. Αρχικά, οι τότε εξαθλιωμένοι Έλληνες είχαν μάθει να ζουν και να δραστηριοποιούνται σ' ένα εχθρικό κράτος, ως φόρου υποτελείς, πολίτες δεύτερης κατηγορίας, με την καλώς και την κακώς εννοούμενη ευελιξία και πονηριά, και από την άλλη οι εκπρόσωποι του Οθωμανικού Κράτους συμπεριφέρονταν στους υπολοίπους υπηκόους του Σουλτάνου, συμπεριλαμβανομένων και των Ελλήνων, με την περιορρέουσα οίηση και την καθημερινή χρήση βίας καταστρατηγώντας κάθε έννοια ανθρωπίνης αξιοπρέπειας ή σεβασμού της ανθρωπίνης ζωής.

1. Γεωργής Γιώργος, *Η πρώτη μακροχρόνια ελληνοτουρκική διένεξη*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1997, σ. 33. Επίσης για την περίοδο 1821 - 1844 σχετικές αναλύσεις για το ζήτημα της υπηκοότητας βλέπε, Βόγλη Ελπίδα, «Έλληνες το γένος»: *Η ιθαγένεια και η ταυτότητα στο εθνικό κράτος των Ελλήνων (1821 - 1844)*, Θεσσαλονίκη, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, 2003.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, εγγράφονταν οι εξ' Οθωμανικής Αυτοκρατορίας Έλληνες ομογενείς στους νεοσύστατους οργανισμούς που αποτελούσαν τη γραφειοκρατία του ελληνικού κράτους σε διάφορους δήμους με συνοπτικές διαδικασίες και με τα πιστοποιητικά που σωρηδόν εξέδιδαν οι οπλαρχηγοί, που είχαν λάβει μέρος στην Επανάσταση έπαιρναν τα ελληνικά διαβατήρια², επέστρεφαν στις ιδιαίτερες πατρίδες τους και μόλις οι Αρχές τους δημιουργούσαν κάποιο πρόβλημα, έσπευδαν στα κατά τόπους Προξενεία των Μεγάλων Δυνάμεων ζητώντας προστασία ως Έλληνες υπήκοοι.

Οι Τούρκοι από την άλλη, που ως σκοπό τους είχαν την οικονομική απομύζηση των υποτελών ραγιάδων αντιδρούσαν σ' αυτήν την πρακτική, τόσο για λόγους συμφέροντος, αφού κάτι τέτοιο συνιστούσε συρρίκνωση των εισπραχθέντων ποσών από τους διάφορους φόρους, όσο και για λόγους γοήτρου, από τη στιγμή που πρώην ραγιάδες είχαν κατορθώσει όχι μόνο να αποσπάσουν εδάφη της Αυτοκρατορίας, αλλά και να διαχειρίζονται τα οικονομικά τους συμφέροντα, έστω και τυπικά, ως προνομιούχοι Ευρωπαίοι πολίτες. Οι Οθωμανοί είχαν αρχίσει να καταγγέλλουν τεκμηριωμένα αυθαιρεσίες ήδη από την εποχή του Καποδίστρια³. Παρόλα αυτά, το ζήτημα έως την εποχή της ανάληψης της Πρωθυπουργίας από τον Κωλέττη αντιμετωπιζόταν κυρίως ως ένα εσωτερικής υφής ζήτημα, στο πλαίσιο της διαμάχης αυτοχθόνων και ετεροχθόνων. Από το 1844 και έπειτα, ενώ το ελληνικό προξενικό δίκτυο πύκνωνε βαθμηδόν στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας⁴ και οι διώξεις κατά των Ελλήνων υπηκόων αυξάνονταν, ιδίως κατά τη διάρκεια των Μουσουρικών και του Κρμαϊκού Πολέμου, το διακρατικό αυτό ζήτημα απέκτησε χαρακτήρα προβλήματος εξωτερικής πολιτικής⁵.

Ως την εποχή της ίδρυσης του ελληνικού Υποπροξενείου στις Σέρρες το 1850⁶, η ελληνική πολιτεία είχε προσπαθήσει ήδη από πολύ

2. Γεωργής, *ό.π.*, σ. 18.

3. Γεωργής, *ό.π.*, σ. 33.

4. Για την ίδρυση και ανάπτυξη του ελληνικού προξενικού δικτύου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά πρώτον, βλ. Γεωργής Γιώργος, *Στις απαρχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1995. Επιπλέον, για τον προξενικό κόσμο του 19^{ου} αι. βλ. Μιχαηλίδης Ιάκωβος, *Μικρή, περήφανη πατρίδα: Ο κόσμος των Ελλήνων διπλωματικών και προξενικών υπαλλήλων στα Βαλκάνια και την καθ' ημάς Ανατολή 1830 - 1853*, Θεσσαλονίκη, University Stydio Press, 2012.

5. Γεωργής, *Στις απαρχές...ό.π.*, σ. 50.

6. Στοιχεία σχετικά με το πώς προέκυψε η ίδρυση του ελληνικού Υποπροξενείου Σερρών ως υποδιαίρεση του Υποπροξενείου της Αίνου, βλ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου Καλλιόπη, «Η ζωή στις Σέρρες το 1860 από επίσημα ανέκδοτα στοιχεία», *Σερραϊκά Χρονικά*, 7 (1976), σσ. 187 - 194 και η πρώτη έκθεση που απεστάλη από το Υποπροξενείο: ΙΑΥΕ 1850, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών (στο εξής ΕΜΣ), Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, αναφορά Προξενείου Θεσσαλονίκης στο Υποπροξενείο Σερρών, Θεσσαλονίκη,

νωρίς να επιλύσει το ζήτημα με μία σειρά νομοθετικών ρυθμίσεων, όπως το Πρωτόκολλο της 3^{ης} Φεβρουαρίου του 1830, τη διασαφητική πράξη της 4^{ης}/16^{ης} Ιουνίου του 1830, τη Συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως της 21^{ης} Ιουνίου του 1830, τον Νόμο της 15^{ης}/27^{ης} Μαΐου του 1835, το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 30^{ης} Ιανουαρίου του 1836 και εν συνεχεία το *Β΄ Ψήφισμα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843 της εν Αθήναις Εθνικής των Ελλήνων Συνελεύσεως*. Το πρόβλημα όμως φαίνεται πως απασχολούσε σε καθημερινή βάση τις κατά τόπους προξενικές Αρχές, οι οποίες ήταν αναγκασμένες να παραβλέπουν πολλές φορές άλλα εθνικά ζητήματα, όπως το ζήτημα του Πανσλαβισμού⁷, για να ασχολούνται με τις σχέσεις των διαφιλονικούμενων Ελλήνων με τις οθωμανικές Αρχές⁸.

Για να εξεταστεί πρακτικά όμως τι συνέβαινε στα όρια της δικαιοδοσίας του Υποπροξενείου των Σερρών απαιτείται η χρήση των βιβλιογραφικών πηγών και του υπάρχοντος αρχειακού υλικού. Ως προς το επίπεδο της βιβλιογραφίας είναι γεγονός ότι η τοπική σερραϊκή ιστοριογραφική παραγωγή είναι πλούσια και ξεκίνησε δειλά ήδη λίγο μετά την Γ΄ Βουλγαρική Κατοχή. Συνταξιούχοι δάσκαλοι, παλαίμαχοι δημοσιογράφοι, δικηγόροι και γενικότερα Σερραίοι ιστοριοδίφες συνθέτουν το μωσαϊκό των σερραϊκής καταγωγής προσωπικοτήτων, που κατά καιρούς ασχολήθηκαν με την καταγραφή της ιστορίας της πόλης των Σερρών και των χωριών της ευρύτερης περιοχής. Βασικό τους χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός πως στις αφηγήσεις τους κυριαρχεί η εξύψωση, ή και πολλές φορές η αποθέωση, των εθνικών ιδεωδών σε μία εποχή που οι τρεις συνεχόμενες βουλγαρικές κατοχές με τις συνεπακόλουθες καταστροφές επέφεραν απώλειες και σε ανθρώπινο και σε υλικό δυναμικό· δημιούργησαν μία σειρά από δικαιολογημένα στερεότυπα σλαβοφοβικού αντιβουλγαρισμού, όταν αυτά αποτελούσαν αναμφισβήτητες αρετές των μορφωμένων εκπροσώπων της νικήτριας παράταξης

22 Σεπτεμβρίου 1850, αρ. πρ. 104.

7. Αξίζει να υπομνησθεί πως μόλις το 1859 ο Υποπρόξενος των Σερρών Κανακάρης αναφέρεται στη δράση των ξένων προπαγανδών, βλ. ΙΑΥΕ, 1859, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά Υποπροξένου Γ. Δ. Κανακάρη προς τον υπουργό των Εξωτερικών, Σέρρες, 15 Δεκεμβρίου, 1859, αρ. πρ. 440. Από τότε έως και το 1864, όλες οι αναφορές επί του προκειμένου θέματος υπήρξαν σποραδικές, εξαιτίας της καθημερινής ενασχόλησης των προξενικών υπαλλήλων με το ζήτημα της υπηκοότητας. Για το ζήτημα των ξένων προπαγανδών στην ευρύτερη περιοχή βλέπε, Μπάκας Θ. Ιωάννης, *Ο ελληνισμός και η Μητροπολιτική Περιφέρεια Μελενοίκου 1850 - 1912*, Θεσ/νίκη, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, 2003.

8. Στο βιβλίο του Γιώργου Γεωργή αναλύονται διεξοδικά όλες οι νομοθετικές ρυθμίσεις πάνω στο ζήτημα. Για περισσότερα βλ. Γεωργής Γιώργος, *Η πρώτη μακροχρόνια ελληνοτουρκική διένεξη*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1997.

του Εμφυλίου Πολέμου⁹.

Πιο συγκεκριμένα, η ισοπέδωση που επέφερε σε μεγάλο βαθμό στην Ελλάδα από το 1950 και εξής η διογκούμενη αστικοποίηση και η μετανάστευση, τόσο προς το εσωτερικό της χώρας, όσο και προς το εξωτερικό, οδήγησε πολλούς εγγράμματους εκπροσώπους των τοπικών κοινωνιών σε μια προσπάθεια συγγραφής της ιστορίας των γενέτειρών τους στο πλαίσιο της διάσωσης και της αξιοποίησης του σύγχρονου

9. Η βιβλιογραφία για την πόλη των Σερρών και την ευρύτερη περιοχή είναι η εξής: Πέννας Πέτρος, *Η Ιστορική παρουσία της Βισαλτίας και της Νιγρίτας και η προσφορά τους στους Εθνικούς Αγώνες*, Αθήναι, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Σερρών Μελενίκου, 1976. Για την Ιστορία της περιοχής Σιντικής, Δήμος Σιντικής, *Ο χώρος και η ιστορία του*. Ειδική έκδοση για τα 100 χρόνια από την απελευθέρωση της Σιντικής, Σιδηρόκαστρο 2014. Επίσης για τα Άνω Ποροία Πέννας Πέτρος, *Τα Άνω Ποροία: Το διαμάντι του Μπέλλες (Ιστορία - Λαογραφία)*, Αθήνα, 1989. Επίσης για τα Άνω Ποροία βλ. Ζιώγας Παναγιώτης, *Άνω Ποροία: Γενεαλογίες και εικόνες: Με ιστορική εισαγωγή και παράρτημα*, Θεσσαλονίκη, 2005. Βασική είναι και η εργογραφία του Γ. Καφταντζή. Βλ. Καφταντζής Γεώργιος, *Ορφείας Σερρών: 1905-1991, Ιστορική αναδρομή*, Θεσσαλονίκη, 1991 και Καφταντζής Γεώργιος, *Ιστορία της πόλεως των Σερρών και της περιφέρειάς της*, τ. Γ', Θεσσαλονίκη, 1996, Καφταντζής Γεώργιος, *Οι Σέρρες άλλοτε και τώρα*, Έκδοση ομίλου «ΟΡΦΕΑΣ» Σερρών, Σέρρες, χ.χ. και τέλος, Καφταντζής Γεώργιος - Τενεκετζής Θεόδωρος, *Ιστορία της Ηράκλειας Νομού Σερρών - Λαογραφικά Ηρακλείας*, Δήμος Ηράκλειας, 1973. Επίσης για την Ιστορία της πόλης των Σερρών βλ. επίσης Τζανάκαρης Βασίλης, *Εικονογραφημένη Ιστορία των Σερρών*, τ. Α'-Β', Σέρρες, περιοδικό ΠΑΤΙ, 1996, αλλά και το βιβλίο του Τριάρχη: Τριάρχη Φώτης, *Ο νομός Σερρών άλλοτε και τώρα*, Θεσσαλονίκη, 1974. Επίσης βλέπε και τα βιβλία του Κυριάκου Παπακυριάκου. Παπακυριάκου Κυριάκος, *Συνοπτική ιστορία του Νομού Σερρών και της Ιεράς Μονής του Αγίου Προδρόμου*, Σέρρες, 1995 και του ίδιου, *Ιστορία του Νομού των Σερρών από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της απελευθέρωσης του 1912-1913*, Θεσσαλονίκη, 2013. Για την Ιστορία της Νιγρίτας το βιβλίο του δασκάλου Ε. Παπαθανασίου. Βλ. Παπαθανασίου Ευάγγελος, *Ιστορία της Νιγρίτης και της Επαρχίας Βισαλτίας*, Νιγρίτα, 1970. Για την Ιστορία της Νέας Ζίχνης, βλ. Πραξιούτης Ιωάννης, *Η Ζίχνη διά μέσου των αιώνων*, Νέα Ζίχνη, χ.χ. Για την Ιστορία του Αγίου Πνεύματος, βλ. Φάθας Α. - Μητρακλή Ψάθα Βασιλική, *Άγιον Πνεύμα Σερρών: Ιστορία - Λαογραφία της κοινότητας*, Σέρρες 1979 και Παπακυριάκου Κυριάκος, *Η κοινότητα του Αγίου Πνεύματος Σερρών: προσφορά στην ιστορική ταυτότητα της Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη, Πολιτιστικός Σύλλογος «Άγιον Πνεύμα», 1975. Επίσης του ίδιου, *Νεότερη και σύγχρονη ιστορία της Κοινότητας Αγίου Πνεύματος και της ομώνυμου Ιεράς Μονής*, Σέρρες, 2003. Για την Ιστορία του Σιδηροκάστρου, βλ. Σκαρλάτος Νικόλαος, *Σιδηρόκαστρο: Αιώνια πόλη του Κάστρου*, Σέρρες, 2005. Για την Ιστορία των Καλών Δένδρων υπάρχει το πρόσφατο βιβλίο του γυμνασιάρχη Γεωργίου Κόκκινου, βλ. Κόκκινος Γεώργιος, *Καλά Δένδρα: ή Καλέντρα Νομού Σερρών: Ιστορία - Λαογραφία*, Σέρρες, Έκδοση Συλλόγου Καλών Δένδρων, 2009. Για την Ιστορία της Πρώτης Σερρών, βλ. Ευγενίδης Ηλίας, *Ιστορία της Πρώτης Σερρών και της ευρύτερης περιοχής του Παγγαίου*, Θεσσαλονίκη, χ.χ. Για το Ροδολίβος βλ. Λεύκωμα από το χθες στο σήμερα, *Ροδολίβος*, 2006. Τέλος για το Χουμνικό, βλ. Σαλονικιός Σαλονικιός, *Το Χουμνικό... Το χωριό μας*, Θεσσαλονίκη, Έκδοση Χουμνικιωτών Θεσσαλονίκης χ.χ. Για το Νεοχώρι, βλ. Παπακυριάκου Κυριάκος, *Ιστορία της Κοινότητας Νεοχωρίου και των ιερών ναών αυτής*, Σέρρες, 2008.

λαϊκού ελληνικού πολιτισμού, ο οποίος χανόταν εκ των πραγμάτων μέρα με τη μέρα.

Μετεμφυλιοπολεμικά, το μεγαλύτερο μέρος των ενασχολούμενων ήταν συνταξιούχοι δάσκαλοι της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι πέραν των σπουδών τους στην Παιδαγωγική Ακαδημία είχαν παρακολουθήσει, στην καλύτερη περίπτωση, κάποια μαθήματα λαογραφίας στα διάφορα ελληνικά Πανεπιστήμια. Η ιδιομορφία που παρουσίαζε το επάγγελμά τους εκείνη την εποχή και η αναγκαστική παραμονή τους στα χωριά είχαν ως αποτέλεσμα τη συλλογή πλούσιου πρωτογενούς λαογραφικού υλικού που αποτέλεσε και τη βάση των έργων τους. Έτσι, στα εν λόγω έργα δεν καταγράφεται η ιστορία του τόπου αυτή καθ' αυτή, αλλά αναλύονται τα ήθη, τα έθιμα, τα τραγούδια, οι τελετουργίες, οι διατροφικές συνήθειες κ.ο.κ. Οι συγγραφείς, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, επιδιώκουν τη στοιχειοθέτηση της διαχρονικής συνέχειας του ελληνισμού από την αρχαιότητα έως σήμερα.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ιστορικού Ευάγγελου Παπαθανασίου. *...Όμως το καθολικό αίτημα του πληθυσμού της περιοχής περί συγγραφής ενός έργου, το οποίον εφίλοδοξει να παρουσιάση ανάγλυφα και όσον το δυνατόν πλησιέστερον την αληθινή ιστορίαν, τον πολιτισμόν και την δράσιν των κατοίκων της περιοχής αυτής, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερον, αλλά που είχε βασικό σκοπόν την διάδοσιν αξιολόγων ιστορικών, πολιτιστικών και λαογραφικών γνώσεων, ήταν αποφασιστικής σημασίας διά την ανάληψιν της πρωτοβουλίας ταύτης. Με το σκοπόν που ανέφερα ανωτέρω συμπίπτει, αφενός η προσπάθειά μου να συντελέσω εις την γνωριμίαν των κατοίκων με το παρελθόν και να καταδείξω την ανέκαθεν ελληνικότητα αυτών και αφετέρου η επιθυμία μου να αποτελέση αντικείμενον της ενασχολήσεώς μου η προγονική αρετή, πράγμα που θεωρώ ότι είναι διά τον Έλληνα χρέος ιερόν...*¹⁰.

Εκ των πραγμάτων στο ενεργητικό των εν λόγω κειμένων ενυπάρχει το γεγονός πως οι συγγραφείς στην πλειοψηφία τους ήταν σύγχρονοι των γεγονότων που περιέγραφαν, κυρίως αυτών από το πέρας των Βαλκανικών Πολέμων και εξής. Επιπλέον, γνώριζαν κατά το μάλλον ή ήττον τους πρωταγωνιστές των αφηγήσεων τους, ειδικά όταν αυτοί είχαν τη φήμη τοπικών ηρώων. Ωστόσο, το ίδιο αυτό γεγονός καθιστά τις εν λόγω αφηγήσεις ιδιαίτερος υποκειμενικές, ειδικά για τα γεγονότα των τριών Βουλγαρικών Κατοχών και του Εμφυλίου. Συγκλονιστικά γεγονότα περιγράφονται και αναλύονται με τη χρήση απλών φημών

10. Παπαθανασίου, ό.π., σ. 5.

και αφηγήσεων ως κυριών πηγών, δίχως να μπορεί να υπάρξει σήμερα διασταύρωση των στοιχείων. Επιπροσθέτως, στο μετεμφυλιακό πλαίσιο της ύπαρξης νικητών και χαμένων υπεραπλουστεύθηκαν γεγονότα και καταστάσεις.

Στην ιστορία βασική αντικειμενική πηγή παραμένει το υπάρχον αρχειακό υλικό της εποχής που δεν είχε καταρτιστεί για την εξυπηρέτηση των αναγκών των ιστορικών, αλλά για την εξυπηρέτηση των τρεχουσών αναγκών των προσώπων που το χρησιμοποιούσαν. Συνεπώς, το ύφος και το περιεχόμενο των τοπικών ιστοριογραφικών συγγραμμάτων πρέπει να τοποθετείται στον ιστορικό χρόνο κατά τον οποίο γράφτηκε, ώστε να συμβάλλει συνεπικουρικά στη σημερινή προσπάθεια αντικειμενικότερης καταγραφής των γεγονότων με το προνόμιο που δημιουργεί η χρονική απόσταση στους μελετητές της περιόδου.

Μελετώντας τη σερραϊκή ιστοριογραφική παραγωγή διαπιστώνεται εύκολα, ακόμη και στις πλέον μεθοδολογικά έγκυρες μελέτες, η πλημμελής ενασχόληση με την ιστορία της πόλης των Σερρών και της ευρύτερης περιοχής κατά το 19^ο αι. Συγκεκριμένες θεματικές, όπως η συμμετοχή του Εμμανουήλ Παπά στην Επανάσταση του '21, η ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας, τα εκπαιδευτήρια των Σερρών κ.α. μονοπωλούν το ενδιαφέρον των ιστορικών, οι οποίοι εξαιτίας της έλλειψης στοιχείων περνούν εν τάχει στην εξιστόρηση των συμβάντων του Μακεδονικού Αγώνα, του Κινήματος των Νεοτούρκων, των Βαλκανικών Πολέμων και των τριών Βουλγαρικών Κατοχών.

Προβλήματα της καθημερινότητας των Ελλήνων του 19^{ου} αι. της περιφέρειας των Σερρών που υπάγονταν στη δικαιοδοσία του Υποπροξενείου των Σερρών, όπως αυτό της υπηκοότητας ή της ιθαγένειας, που απασχόλησε τις διακρατικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεν θίγεται καθόλου ούτε στα γενικής ή ειδικής φύσεως ιστοριογραφικά συγγράμματα, αλλά ούτε και στον επιστημονικό σερραϊκό περιοδικό Τύπο¹¹. Παρόλα αυτά, οι ζωές των

11. Εξαίρεση αποτελεί το άρθρο της Καλλιόπης Μουσιοπούλου για τη ζωή στις Σέρρες το 1860, όπου δημοσιεύεται ένας κατάλογος από τα αρχεία του Υποπροξενείου των διασημότερων Ελλήνων υπηκόων που ζούσαν στην περιοχή της δικαιοδοσίας του. Παρόλα αυτά, τα στοιχεία του καταλόγου δεν αναλύονται, αλλά δίνεται η διασαφήνιση πως οι καταγραφέντες ως Οθωμανοί είναι Έλληνες αν κρίνει κανείς από τα ονόματά τους. Για περισσότερα βλ. Παπαθανάση – Μουσιοπούλου Καλλιόπη, «Η ζωή στις Σέρρες το 1860 από επίσημα ανέκδοτα στοιχεία», *Σερραϊκά Χρονικά*, 7 (1976), σσ. 187 – 194. Επιπλέον υπάρχει και το άρθρο του Γιώργου Αψηλίδη, που αναφέρεται στο ζήτημα της υπηκοότητας στις Σέρρες κατά τα έτη 1868 - 69, όπου δημοσιεύονται οι πίνακες όσων εξαναγκάστηκαν να απολέσουν την ελληνική υπηκοότητα, όπως επίσης και όσων θέλησαν να την ανακτήσουν. Για περισσότερα βλ. Αψηλίδης Ν. Γιώργος, «Έλληνες υπήκοοι στην πόλη των Σερρών το 1869», *Σερραϊκά Χρονικά*, 16 (2007), σσ. 97 - 120.

Ελλήνων υπηκόων που διαβιούσαν στις Σέρρες από την ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους και εξής ρυθμιζόνταν κατ' αντανάκλασιν των πολιτικών ορθοτήτων μεταξύ των δύο προαναφερόμενων κρατών. Βασικές και αναξιοποίητες πηγές άντλησης πληροφοριών καθίστανται ως προς το συγκεκριμένο θέμα οι φάκελοι του Υποπροξενείου των Σερρών από το Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου των Εξωτερικών.

Ήδη από τις πρώτες εκθέσεις που απέστειλε ο πρώτος Έλληνας Υποπρόξενος, Παναγιώτης Λύκαρης, το 1850 καθίσταται εμφανές το αδιέξοδο, στο οποίο είχαν περιέλθει οι διαφιλονικούμενοι Έλληνες υπήκοοι, εξαιτίας της απόφασης της Πύλης να μην αναγνωρίζει τα διαβατήρια όλων όσων είχαν μεταναστεύσει στην Ελλάδα και αποκτήσει την ελληνική υπηκοότητα μετά το 1837. Οι Τούρκοι μάλιστα είχαν την απαίτηση να προσκομίζουν το αποδεικτικό της εγγραφής τους σε κάποιον δήμο του ελεύθερου ελληνικού κράτους. Ο Πρόξενος Θεσσαλονίκης έγγραφε προς το αρμόδιο γραφείο του Υπουργείου των Εξωτερικών: *...Η Οθωμανική κυβέρνηση αναγνωρίζει ως υπηκόους Έλληνες τους προ του 1837 οικογενειακώς μεταναστεύσαντας εις την Ελλάδα ...και...θεωρή ως ραγιαδες, αν μετά την λήξιν της προθεσμίας, ήτοι 1837 επανελθόντες εις την Τουρκίαν, μετοίκησαν εν ταύτη οικογενειακώς. Αν όμως ούτοι επιμένωσι να είναι υπήκοοι Έλληνες να υποχρεώνονται αμέσως να εξέλθωσιν από της Τουρκίας... Και συνεχίζει λίγο παρακάτω στο ίδιο πνεύμα, λέγοντας: ...Οι γεννηθέντες εν Τουρκία είτε εκ γονέων ραγιαδών είτε εξ αυτοχθόνων Ελλήνων διατελεσάντων όμως εν τη Οθωμανική υποτελεία και μη αποκατασταθέντων εντός της Ελλάδος εμπροθέσμως, και αν τυχόν ούτοι μετά της προθεσμίας κατόρθωσαν να τελώσιν υπό την ελληνική υπεράσπισιν, να θεωρούνται ως ραγιαδες, άλλως δε να μην επιτρέπεται εις αυτούς εν ουδενί λόγω η εις Τουρκίαν διαμονή. Επιτρέποντες δε και βίαια μέτρα διά την κατά γράμμα εκτέλεσιν των ανωτέρω...¹².*

Παρά τις αυθαιρεσίες των Οθωμανών, καθεστώς φαίνεται πως αποτελούσαν και οι αυθαιρεσίες από την πλευρά των ελληνικών προξενικών Αρχών, που οδηγούσαν τις τουρκικές Αρχές στη λήψη δραστηκών μέτρων χωρίς διακρίσεις. Λίγο καιρό πριν το ξέσπασμα των Μουσουρικών, το 1847 ο προκάτοχος του Κωνσταντίνου Ράμφου στο Προξενείο της Θεσσαλονίκης, Μιχαήλ Σούτσος¹³, εξέδιδε, σύμφωνα με

12. ΙΑΥΕ 1850, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά Προξενείου Θεσσαλονίκης προς το Υπουργείο των Εξωτερικών, Θεσσαλονίκη, 22 Σεπτεμβρίου 1850, αρ. πρ. 287. Τόσο η συγκεκριμένη αναφορά, όσο και οι υπόλοιπες διασωθείσες επιβεβαιώνουν τα συμπεράσματα της μελέτης του Γιώργου Γεωργή. Για περισσότερα βλ. Γεωργή, *Η πρώτη...*, ό.π., σσ. 213 - 248.

13. Ο Μιχαήλ Σούτσος υπήρξε ένας από τους πρώτους Έλληνες διπλωμάτες.

τις αναφορές του Ράμφου, σωρηδόν διαβατήρια, προφανώς υπερβαίνοντας τα όρια της δικαιοδοσίας του, σε περισσότερους από 300 αυτόχθονες Σερραίους ψαράδες, μπακάληδες και γεωργούς, οι οποίοι επιδίωκαν την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας με σκοπό την αποφυγή των φόρων και των λοιπών χαρατσιών. Επιπλέον, κάθε έτος στελνόταν κάποιος υπάλληλος του Προξενείου για τη συλλογή 10.000 γροσίων από τον εκεί ελληνικό πληθυσμό, για τα οποία το Προξενείο δεν λογοδοτούσε πού κατέληγαν. Οι Οθωμανοί από την πλευρά τους επέβαλαν αδιακρίτως φόρους και χαράτσια στους πληθυσμούς, από τα οποία, όταν κάποιος υπέφευγαν, λόγω της ελληνικής τους υπηκοότητας, αναγκάζονταν να τα πληρώνουν γι' αυτούς οι υπόλοιποι φορολογηθέντες. Το γεγονός είχε ως άμεση συνέπεια να διχάσει τους Σερραίους και οι φορολογηθέντες να καταφέρονται εναντίον όσων είχαν αποκτήσει την ελληνική υπηκοότητα. Στην ιδιόμορφη αυτή διαμάχη είχαν μάλιστα και τη συμπαράσταση των Αρχιερέων και των Προεστών. Όταν το ζήτημα έλαβε σοβαρές διαστάσεις, η Πύλη απέστειλε το 1847 τον Σαμπή Εφέντη, ο οποίος κάλεσε τους εκπροσώπους του επαρχιακού συμβουλίου, για να λάβει γνώση των συμβάντων. Ο Οθωμανός αξιωματούχος δίχως να χρονοτριβήσει με το ποιός είχε δίκαιο ή άδικο κατήργησε την ισχύ όλων των εκδοθέντων ελληνικών διαβατηρίων και φορολόγησε τους πάντες χωρίς εξαιρέσεις. Με αυτόν τον τρόπο, οι Αρχές εκμεταλλευόμενες τη διχόνοια των κατοίκων ανάγκασαν όλο τον σερραϊκό χριστιανικό πληθυσμό να πληρώσει και τα χαράτσια που αναλογούσαν στον καθένα, αλλά και όλους τους φόρους που θα έπρεπε να πληρώσουν όσοι διέφυγαν στο ελεύθερο ελληνικό κράτος...¹⁴

Η νοσηρή αυτή κατάσταση συνεχίστηκε και από τον πρώτο Υποπρόξενο Σερρών, Παναγιώτη Λύκαρη, ο οποίος ακολουθώντας την πεπατημένη του Μιχαήλ Σούτσου, προσέλαβε δύο γραφείς-υπαλλήλους στο Υποπροξενείο, χωρίς να ζητήσει την άδεια κανενός και άρχισε να προσκαλεί όλους όσους ήταν οικονομικά επιφανείς και είχαν υποστεί τις συνέπειες της βαριάς φορολογίας και να εκδίδει αυθαίρετα, έναντι

Γνωρίζουμε πως μόλις το 1837 είχε διορισθεί Έκτακτος Απεσταλμένος και Πληρεξούσιος Υπουργός στη Ρωσία στο εκεί ελληνικό Προξενείο. Στο Προξενείο Θεσσαλονίκης υπηρέτησε από το 1841 έως και το 1849 με διακοπές, οπότε στη θέση του διορίστηκε ο Ράμφος, ο οποίος παρέμεινε εκεί έως την 8^η Νοεμβρίου του 1855. Για δημοσιευμένες αναφορές και των δύο, βλ. *Οι Έλληνες Πρόξενοι στη Θεσσαλονίκη: Διπλωματικά έγγραφα (1830 - 1889)*, Επιμ. Ιάκωβος Μιχαηλίδης, Θεσσαλονίκη, 2013, σσ. 137 - 278. Για το προσωπικό του Προξενείου Θεσσαλονίκης από το 1830 έως και το 1889, βλ. *Οι Έλληνες Πρόξενοι...*, ό.π., σσ. 486 - 507.

14. ΙΑΥΕ 1850, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά Κωνσταντίνου Ράμφου προς τη Γραμματεία επί των Εξωτερικών, Θεσσαλονίκη, 22 Σεπτεμβρίου 1850, αρ. πρ. 287.

αδράς αμοιβής, διαμονητήρια. Η κατάσταση φυσικά δεν άργησε να φτάσει στα άκρα και οι Επίτροποι του Αρχιερέα και οι Προεστοί καταφέρθηκαν εναντίον του Υποπρόξενου και όλων όσων είχαν πληρώσει για τα διαμονητήρια. Μάλιστα συνέβησαν επεισόδια μεταξύ του διαμαρτυρούμενου όγλου και των υπαλλήλων, με αποτέλεσμα να τραυματισθεί θανάσιμα ένας από τους υπαλλήλους. Κατά συνέπεια, ο Κωνσταντίνος Ράμφος, μόλις έλαβε γνώση των τεκταινομένων, ζήτησε την παρέμβαση του Καϊμακάμη των Σερρών για να σταματήσει τη διχόνοια¹⁵. Επιπλέον, ενημέρωσε με εκθέσεις του και το Υπουργείο των Εξωτερικών, αλλά και την Πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης για την ανάρμοστη στάση του Παναγιώτη Λύκαρη. Το πνεύμα των εκθέσεων απηχεί η ακόλουθη αναφορά: *...περιορίσθημεν εις το να επιπλήξωμεν τον κ. Λύκαρην και να τον απειλήσωμεν δι' άλλων εντονοτέρων κατά αυτού μέτρων, εάν παρεκτραπή και εκ δευτέρου. Γνωρίζοντες όμως όλην την αλήθειαν εκ της αναφοράς ταύτης, και μάλιστα ότι ο Λύκαρης ενήργησεν εναντίον ρητών της προϊσταμένης του Αρχής διαταγών, επικαλούμεθα την σύντονον προσοχήν του Υπουργείου προσθέτοντες, ότι εκτός του Λύκαρη υπάρχουν και άλλοι οίτινες ενήργησαν και ενήργον κατά τον αυτόν τρόπον και ότι ένεκα τούτων όλων περιελήφθη και καθ' εκάστην περιπλέκεται το περί εθνικότητος ζήτημα, γενόμενον παρά των μυρίων δυσχερειών μεταξύ των δύο κυβερνήσεων*¹⁶.

Η επικρατούσα ρευστή κατάσταση, οι αυθαιρεσίες σε τοπικό επίπεδο και η αδυναμία επίλυσης του ζητήματος σε διακρατικό επίπεδο, οδήγησε τις σεραϊκές τουρκικές αρχές στο διορισμό κάποιου, ονόματι Αχμέτ Εφέντη, για να ελέγξει το 1850 ποιοί και πόσοι πληρούσαν τα προσόντα για να θεωρούνται Έλληνες υπήκοοι με σκοπό να διευθετήσει το ποσό των φόρων που θα έπρεπε να καταβληθούν από την περιοχή των Σερρών, όπως είχε συμβεί και το 1846¹⁷.

Από την εξιστόρηση του εν λόγω συμβάντος, μέσα από τα στοιχεία των φακέλων του Υποπροξενείου των Σερρών καθίσταται σαφής η διπλωματική αδεξιότητα των πρώτων Ελλήνων προξενικών πρακτό-

15. ΙΑΥΕ 1850, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά Κωνσταντίνου Ράμφου προς τη Γραμματεία επί των Εξωτερικών, Θεσσαλονίκη, 22 Σεπτεμβρίου 1850, αρ. πρ. 287 και ΙΑΥΕ 1850, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά του Δόσκου, Προξένου Θεσσαλονίκης στο Υπουργείο των Εξωτερικών, Θεσσαλονίκη, 13 Οκτωβρίου 1850, αρ. πρ. 307.

16. ΙΑΥΕ 1851, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά του Προξένου Θεσσαλονίκης προς την Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Θεσσαλονίκη, 11 Ιουλίου 1851, αρ. πρ. 1158.

17. ΙΑΥΕ 1850, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά Προξενείου Θεσσαλονίκης προς τη Γραμματεία επί των Εξωτερικών, Θεσσαλονίκη, 22 Σεπτεμβρίου 1850, αρ. πρ. 104.

ρων, αλλά και η ισοπεδωτική συμπεριφορά των οθωμανικών Αρχών προς όλους τους υποτελείς. Η παιδευσία των πληθυσμών και η ανέχεια είχαν ως αποτέλεσμα την εκκόλαψη διχονοιών και παθών μεταξύ των υποτελών με τους Οθωμανούς αξιωματούχους να παίζουν το ρόλο του διαιτητή.

Η τελευταία διασωθείσα έκθεση στα αρχεία του Υποπροξενείου των Σερρών φέρει ημερομηνία 4 Ιουνίου 1851¹⁸. Από εκεί και έπειτα, έως και τον Απρίλιο του 1857¹⁹ δεν υπάρχουν στοιχεία σχετικά. Οποσδήποτε, ο Κριμαϊκός Πόλεμος (1853 – 1856) και η συνακόλουθη διακοπή των ελληνοτουρκικών σχέσεων τον Μάρτιο του 1854 υπήρξε η κύρια αιτία παύσης της λειτουργίας του Υποπροξενείου. Από τότε και έως την αποκατάσταση των ελληνοτουρκικών σχέσεων το Σεπτέμβριο του ιδίου έτους και την υπογραφή της πρώτης ελληνοτουρκικής συνθήκης φιλίας και εμπορίου του Κάνλιτζα τον Μάιο του 1855, οι Έλληνες υπήκοοι είχαν υποστεί σοβαρές διώξεις και προπηλακισμούς²⁰. Το ζήτημα όμως είναι, πώς και μετά την προαναφερθείσα συνθήκη, η κατάσταση δεν βελτιώθηκε αισθητά. Είναι γεγονός πως η συνθήκη προέβλεπε την προστασία του εμπορίου και της ναυτιλίας, όπως επίσης και τις τιμές που θα έπρεπε να λαμβάνουν οι κατά τόπους προξενικές Αρχές στην πράξη όμως πέρασε πολύς καιρός έως ότου εφαρμοστούν όλα αυτά επισταμένα.

Μόλις ένα μήνα μετά το διορισμό του Μιχαήλ Συναδινού ως Υποπρόξενου στις Σέρρες άρχισαν οι αψιμαχίες με τις επιτόπιες οθωμανικές Αρχές. Μήλον της έριδος στάθηκε η άρνηση της αναγνώρισης κάποιου Έλληνα υπηκόου, με το όνομα Βασίλειος Ιωαννίδης, ο οποίος υπηρετούσε ως διερμηνέας στο ελληνικό Υποπροξενείο. Ο Καϊμακάμης των Σερρών δεν απευθύνθηκε στο Συναδινό, όπως θα έπρεπε, αλλά ζήτησε εμπιστευτικές πληροφορίες από το διερμηνέα του ρωσικού Προξενείου. Το περιστατικό έφτασε στα αυτιά του Έλληνα Υποπρόξενου από τους ιθύνοντες του ρωσικού Προξενείου των Σερρών, οι οποίοι τον επέπληξαν παραπέμποντάς τον στους υπαλλήλους του ελληνικού Υποπροξενείου. Ο Συναδινός στην έκθεσή του προς το Υπουργείο των Εξωτερικών σημειώνει σχετικά: *...Είναι βέβαιον ότι οι Οθωμανοί δεν εσυνήθισαν ακόμη να υποφέρωσι την σύστασιν του Υποπροξενείου, και έτι μάλλον την εκ*

18. ΙΑΥΕ 1851, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, «Προξενείον Ελλάδος εν Σέρραις», Αναφορά Πρόξενου Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου Ράμφου στο Υπουργείο των Εξωτερικών, Αθήνα, 4 Ιουνίου 1851, αρ. πρ. 121.

19. ΙΑΥΕ 1857, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, «Προξενείον Ελλάδος εν Σέρραις», Αναφορά Υποπρόξενου Μιχαήλ Συναδινού προς το ελληνικό προξενείο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 9 Απριλίου 1857, αρ. πρ. 219.

20. Γεωργής, *Η πρώτη...*, ό.π., σσ. 249 – 280, όπου και σχετική ανάλυση της υπογραφείσας συνθήκης.

συστήματος σταθερότητα μεθ' ης ο Διευθύνων, ...επιμελήται τας ελληνικάς υποθέσεις...²¹.

Δεν πέρασε, ωστόσο, μία εβδομάδα και συνέβη κάτι αντίστοιχο, όταν ο Καϊμακάμης των Σερρών επέπληξε τον Έλληνα Υποπρόξενο, παρούσα του τιμώμενου Αυστριακού Προξένου, παραπονούμενος για τις διαμαρτυρίες της ελληνικής Αρχής να μην αναγνωρίσει την υπηκοότητα κάποιου Κωνσταντίνου Πετράκη. Το συμβάν όμως δεν τελείωσε και τόσο γρήγορα, αφού ο Καϊμακάμης απαίτησε από την ελληνική προξενική Αρχή, πρώτον, να μην αναγνωρίζει κανέναν από όσους έλαβαν την ελληνική υπηκοότητα μετά το 1837, δεύτερον, να κατάσχει τα ελληνικά διαβατήρια που εξέδωσε και τρίτον, να υποβάλει τους πάντες στην πληρωμή φόρων και χαρατσιών. Η αξίωση ήταν φυσικά απρεπής και ο Πρόξενος της Αυστρίας πρότεινε την παρέμβαση των αρμόδιων τουρκικών Αρχών της Θεσσαλονίκης, ...αλλά ο Καϊμακάμης είπε ότι το θεωρεί περιττόν... Ωστόσο, επέμεινε στο πάγιο αίτημα των οθωμανικών Αρχών να συνταχθούν από την ελληνική πλευρά αναλυτικοί κατάλογοι για να γνωρίζουν οι οθωμανικές Αρχές ποιούς θα εξαιρούν από την καταβολή των φόρων²².

Ο Έλληνας Πρόξενος ήταν πολύ σαφής διατάσσοντας το Συναδινό να μην αναγνωρίζει κανέναν από όσους απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια μετά το 1837, αλλά και να μην έρχεται σε σύγκρουση με τις οθωμανικές Αρχές. Συγκεκριμένα, κατέγραφε: ...δεν είναι σήμερον πρόσφορος περίπτωσης εις διαπραγμάτευσιν και συζήτησιν του περι εθνικότητος ζητήματος... Και συνέχιζε λίγο παρακάτω λέγοντας: ...Το πνεύμα των οδηγιών αυτών είναι οι Πρόξενοι να μη δέχονται εις προστασίαν των άτομα μη προσκτώμενα της ελληνικής εθνικότητας νομίμως και δι' άλλους λόγους και διά να αποφύγωσι ούτω να έρχωνται εις διενέξεις μετά των οθωμανικών Αρχών... Όσον και κατά την ειρημμένην εγκύκλιον ανατίθεται η ακύρωσις των προσόντων των επικαλουμένων την ελληνικήν προστασίαν εν τοις προξένοις, ...οίτινες οφείλουσιν να ερευνώσιν αυστηρώς και να μη δέχωνται ως Έλληνας υπηκόους όσους εξεπλήρωσαν τους όρους του περι ιθαγενείας νόμου. Διά τους λόγους αυτούς, κ. Υποπρόξενε, θέλετε προωθή φρονίμως τα συμφέροντα με την επιθυμίαν του σεβαστού Υπουργείου και προσπαθείτε με συνετόν τρόπον να διεξάγητε τόσον τας άλλας υποθέσεις, όσον και τας περι εθνικότητος και να απογεύγητε όσον το δυνατόν να καταστώσιν αι σχέσεις σας εις ρήξιν μετά των εγχωρίων Αρχών. Εάν δε εξαντληθώσιν όλα τα μέσα της πει-

21. ΙΑΥΕ 1857, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά Υποπροξένου Μιχαήλ Συναδινού στη Γραμματεία επί των Εξωτερικών, Σέρρες, 7 Ιουλίου 1857, αρ. πρ. 336.

22. ΙΑΥΕ 1857, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά Υποπροξένου Μιχαήλ Συναδινού στη Γραμματεία επί των Εξωτερικών, Σέρρες, 14 Ιουλίου 1857, αρ. πρ. 355.

θούς και του λόγου παρακαλείσθε όπως αύται επιμείνωσι ... να αναφέρησθε εις το σεβαστόν Υπουργείον και τας Πρεσβείας²³.

Από τα διαθέσιμα στοιχεία γνωρίζουμε πως ο Καΐμακάμης αρνήθηκε να συζητήσει περαιτέρω το ζήτημα και θέλησε να υποβάλλει τους πάντες ανεξαιρέτως στην πληρωμή φόρων και χαρατσιών. Το Προξενείο Θεσσαλονίκης, ωστόσο, επέπληξε τον Υποπρόξενο για τη στάση του συνιστώντας του να φέρεται πιο συνετά, ενώ ο Συναδινός από την πλευρά του δικαιολογήθηκε προφασισζόμενος ότι εφάρμοξε την εγκύκλιο 1657 της 25^{ης} Αυγούστου του 1847. Ο ίδιος ο Συναδινός έγγραφε απολογούμενος προς τον Πρόξενο Αγκωνάκη: ...Αποδεχόμενος ευγνώμων τας συνετάς παραινέσεις σας εις το να πράττω φρονίμως και να διατελώ διά συνετού τρόπου τας υποθέσεις, αποφεύγων όσον το δυνατόν την διάρρηξιν των σχέσεων και τούτο διά δύο λόγους. Πρώτον, διότι είναι σύμφωνον, ως και δι' υμάς με γράφητε, με την επιθυμίαν του σεβαστού Υπουργείου, και δεύτερον, διότι απορρέει πάσης προστασίας, ως κάλαμος υπ' ανέμου σαλευόμενος, ως μείνη την τακτική διεύθυνσιν της εμπιστευθείσης μοι υπηρεσίας και εις την δικαιοσύνην της σεβαστής κυβερνήσεως επιτετραμμένος διατρέχω προ πολλών ετών το στάδιό μου μεθ' όλης της φιλοτιμίας και αφοσιώσεως... Σας βεβαιώ, κύριε Πρόξενε, ότι ουδείς των ενταύθα υπηκόων, εκτός δύο ή τριών εξαιρουμένων, χείρει νομίμως την ελληνικήν προστασίαν, ουδέ κέκτηνται τα προσόντα τα διά τον νόμον της ιθαγενείας των συνθηκών και των εγκυκλίων διαγραφομένων, διά ταύτα και θα επιπέση η ευθύνη προς εμέ. Σας παρακαλώ, κύριε Πρόξενε, να με εφοδιάσητε με τας απαιτούμενας οδηγίας, εάν οφείλω καλώς και ως έτυχον να τους αναγνωρίζω ή να τους προσκαλώ δυνάμει της υπ' αριθμόν 1657 και από 25 Αυγούστου 1847 σεβαστής υπουργικής εγκυκλίου, να εγγραφώσιν εις τους δήμους της Ελλάδος ή τέλος πάντων να μη δεχθώ κατά την μνημονευθείσαν υπ' αριθμόν 564 διαταγήν σας τους μη εκπληρώσαντας τους επί Ιθαγενείας νόμους, αλλά το τελευταίον τούτον μέτρον συμφέρει όσον το δυνατόν να υπάρξη γενικώς διά να μην προέλθωσιν τυχόν παράπονα και τα παρεπόμενα τούτοις σκάνδαλα...²⁴.

Και όντως στις επόμενες δύο «περιπλεγμένες» υποθέσεις που του παρουσιάστηκαν ενημέρωσε τους ιθύνοντες του Υπουργείου των Εξωτερικών συντάσσοντας πρακτικά, παρουσία μαρτύρων, για τα όσα διαμείφθηκαν στο Υποπροξενείο, προφανώς για να γίνει καταληπτός στους

23. ΙΑΥΕ 1857, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Επιστολή Προξένου Αγκωνάκη προς τον Υποπρόξενο Σερρών Μιχαήλ Συναδινό, 12 Φεβρουαρίου 1857, αρ. πρ. 564.

24. ΙΑΥΕ 1857, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά Υποπροξένου Μιχαήλ Συναδινού προς τον Ιωάννη Αγκωνάκη Πρόξενο Θεσσαλονίκης, Σέρρες, 1 Αυγούστου 1857, αρ. πρ. 394.

προϊστάμενους του ως προς τις περιπτώσεις που αντιμετώπιζε. Ο λόγος αρχικά για τον Μακεδόνα καπνέμπορο, Κωνσταντίνο Αριστίδη, του οποίου ο πατέρας ασκούσε το επάγγελμα του παπουτσή και ήταν αναγνωρισμένος ως ραγιάς. Ο γιός του τώρα, όπως γίνεται αντιληπτό από τα πρακτικά των συνομιλιών, γεννήθηκε στην Κίμωλο το 1836, όπου διέμενε για τρεις ή τέσσερις μήνες και μετά μετέβη στην Κωνσταντινούπολη, όπου και διαβιούσε με την οικογένειά του για κάποιο διάστημα, πριν να επανέλθει στη Δράμα. Παρόλα αυτά, ο Κωνσταντίνος Αριστίδης πήρε ελληνικό διαβατήριο με την ψευδή αιτιολογία ότι ήταν αυτόχθονας Έλληνας, με πιστοποιητικά έναν τουρκικό τσεκερέ, που τον αναγνώριζε ως ραγιά και με 2.000 γρόσια που έδωσε σε κάποιον επιτήδειο δικηγόρο της εποχής, που όμως διέθετε τις κατάλληλες διασυνδέσεις... Παράλληλα, σύμφωνα με τη μαρτυρία, αναγνωρίστηκε και άλλος ένας καπνέμπορος με το όνομα Γεώργιος Καφτσίβας²⁵.

Παρόμοια, αλλά πιο αποκαλυπτική υπήρξε η καταγγελία του, επίσης Δραμινού καπνέμπορου, Γεωργίου Βόντσιβα, ο οποίος, αν και αυτός ήταν γιός ραγιά, πήρε χρηματίζοντας με 3.000 γρόσια τον ίδιο δικηγόρο, με τον οποίο παρουσιάστηκε στα γραφεία της ελληνικής Πρεσβείας της Κωνσταντινούπολης για να λάβει τον απαραίτητο τσεκερέ, με τον οποίο αναγνωριζόταν από τις επιτόπιες Αρχές ως Έλληνας υπήκοος και διέφευγε τη συνήθη φορολογία...²⁶. Αυτά τα δύο έγγραφα είναι τα τελευταία που φέρουν την υπογραφή του Μιχαήλ Συναδινού, τον οποίο αντικατέστησε ο Γεώργιος Κανακάρης, ο οποίος και αυτός με τη σειρά του αντιμετώπισε παρόμοιας φύσης προβλήματα.

Ένα χρόνο αργότερα, η ατμόσφαιρα στην καρδιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν τεταμένη και οι Οθωμανοί πίεζαν ασφυκτικά τις κατά τόπους ελληνικές Αρχές για τη σύνταξη αναλυτικών καταλόγων των Ελλήνων υπηκόων, δίνοντάς τους παράλληλα μια εξαμηνιαία προθεσμία²⁷. Για την ελληνική πλευρά, ωστόσο, αυτό δε φαινόταν μια λυσιτελής πολιτική. Ο τότε Πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη σημείωνε προς τον προϊστάμενό του, Αλέξανδρο Ραγκαβή²⁸: *...Έχων υπόψιν ου*

25. ΙΑΥΕ 1858, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά Υποπροξένου Μιχαήλ Συναδινού προς το Επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών Σχέσεων Υπουργείου, Σέρρες, 13 Απριλίου 1858, αρ. πρ. 608.

26. ΙΑΥΕ 1858, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά Υποπροξένου Μιχαήλ Συναδινού προς το Επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών Σχέσεων Υπουργείου, Σέρρες, 16 Απριλίου 1858, αρ. πρ. 613.

27. ΙΑΥΕ 1859, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Επιστολή Ραζή προς τον Π. Ζάνο, Πρέσβη της Ελλάδος στην Κωνσταντινούπολη, Πέρα, 13 Απριλίου 1859, αρ. πρ. 498. Στο έγγραφο εμπεριέχεται και η σχετική μετάφραση της διαταγής.

28. Για τη ζωή και τη συνεισφορά του Αλεξάνδρου Ραγκαβή στην πολιτική ζωή της Ελλάδας βλέπε, Μπάροκουλ Χαΐδω, *Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής (1830 - 1880)*:

μόνον τας δυστυχίας τας οποίας θέλουσιν άπασαι αι προξενικαί ημών Αρχαί εκ την τοιαύτην εργασίαν αλλά και τας σοβαράς παρατηρήσεις, της υμετέρας Εξοχότητος επί του αντικειμένου τούτου, επροσπάθησα να πείσω τον Φονάλ πασά ότι η σύνταξις γενικού καταλόγου εκτός του ότι είναι εργασία δυσκολοτάτη, είναι και άσκοπος, διότι δε μας οδηγεί εις την επίλυσιν του κυρίου ζητήματος, αλλά του κυρίου Υπουργού επιμένουτος, ηναγκάσθην να ενδώσω. Ενέδωκα δε ουχί διότι έχω πεποίθησιν ότι οι γενικοί κατάλογοι θέλουσιν εξομαλύνη την εκκρεμήν ταύτην μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας υπόθεσιν ή θέλουσιν διευκολύνη την οριστικήν περί εθνικότητος διαπραγματεύσιν, αλλά μόνον διότι θέλουσιν παύση επί τινάς μήνας τουλάχιστον αι οθωμανικαί Αρχαί να ενοχλώσιν εις τας επαρχίας τους υπηκόους του Βασιλέως και να διαπληκτίζωνται μετά των Προξένων μας. Ούτω λοιπόν, κύριε Υπουργέ, και αν δεν είχεν η βασιλική πρεσβεία την περί τούτου έγκρισιν της υμετέρας Εξοχότητος, ήθελε να προκαλέση ταύτην, διότι τους κατήντησαν εις τινας επαρχίας τα πράγματα, έπρεπε να ευρεθή αφεύκτως μία θεραπεία, έστω και προσωρινή, αλλά τουλάχιστον δυναμένη να αναστείλη αμέσως τα μέτρα. Τα δεινά ελάμβανον οι διοικηταί κατά των υπηκόων της Ελλάδος, διά τον λόγον τούτον κυρίως εδέχθην την πρότασιν του Φονάλ πασά περί συντάξεως γενικών καταλόγων, και εδέχθην αυτήν υπό την ρητήν συνθήκην του να εκδωθώσιν αμέσως διαταγαί εγκύκλιοι προς τους διοικητάς, όπως παύσωσιν καταδιώξεις κατά των υπηκόων της Ελλάδος, μέχρι ου λυθή το περί εθνικότητος ζήτημα. Κατόπιν της συννενοήσεως ταύτης η Υψηλή Πύλη απηυθύνθη εις την Πρεσβείαν την εν μετάφρασιν υποβαλλομένην ώδε ικανοποίησιν. Επιφυλάξεις τινές εγένοντο ώδε προφορικώς καθ' όσον αφορά την οριστικότητα των συνταχθησομένων καταλόγων, ως παρατηρεί η υμετέρα Εξοχότης εκ της αναφοράς του κυρίου Ραζή. Αλλ' εις την απάντησιν, ην θέλομεν κάμη εις την Πύλην, θέλει γίνη επανάληψις των περί τούτου επιφυλάξεών μας προς αποφυγήν πάσης κακής συνεννοήσεως. Αντίγραφα δε της απαντήσεως ταύτης καθώς και την εγκύκλιον της Πρεσβείας προς τας Προξενικάς Αρχάς θέλομεν λάβη την τιμήν να υποβάλω προσεχώς εις το βασιλικόν Υπουργείον...²⁹.

Οι προβλέψεις του Π. Ζάνου επιβεβαιώθηκαν, τουλάχιστον για την περιφέρεια του Υποπροξενείου των Σερρών, για τον απλό λόγο ότι, αν και συντάχθηκε κάποιος κατάλογος το 1860³⁰, το πρόβλημα όχι μόνο δεν

Αλυτρωτισμός και διπλωματία, Αθήνα, δημοσίευτη διδακτορική διατριβή, 2008.

29. ΙΑΥΕ 1859, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά του Π. Ζάνου προς τον Υπουργό Επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών, Κωνσταντινούπολη, 1959, αρ. πρ. 898.

30. Ο πρώτος κατάλογος που υπάρχει έχει δημοσιευτεί. Για περισσότερα βλ.

επιλυνόταν, αλλά υπήρχαν και περίοδοι που γινόταν οξύτερο. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1862 το πρόβλημα είχε λάβει τέτοιες διαστάσεις, ώστε το Υποπροξενείο αναγκάστηκε να συντάξει κατάλογο όχι όσων είχαν διατηρήσει την ελληνική τους υπηκοότητα, αλλά όσων αναγκάστηκαν με βίαια μέσα να την απαρνηθούν³¹. Τέλος πάντων, το διάστημα των έξι αυτών μηνών υπήρξε καταλυτικής σημασίας για τους Έλληνες της εποχής εκείνης, οι οποίοι έσπευσαν, σαν να ήξεραν πως επρόκειτο για μια σύντομη περίοδο, να ανακτήσουν την ελληνική τους υπηκοότητα. Γι' αυτούς που είχαν περιέλθει στο καθεστώς του ραγιά το 1827 η οθωμανική πλευρά δεν συζητούσε καν το ενδεχόμενο επαναφοράς τους στην τάξη των Ελλήνων υπηκόων, ενώ για τους άλλους 280 περίπου που αναγκάστηκαν και αυτοί να απαρνηθούν τα προνόμιά τους το 1846 υπήρχε το ενδεχόμενο της αποκατάστασής τους³². Σημαντική υπήρξε σ' αυτήν την περίπτωση και η συνεισφορά του τότε Μητροπολίτη Σερρών, ο οποίος όμως δεν μπόρεσε να τους προμηθεύσει με τα κατάλληλα έγγραφα, διότι δέκα χρόνια πριν είχε ξεσπάσει μία πυρκαγιά στη Μητρόπολη με αποτέλεσμα να καταστραφεί μεγάλο τμήμα των τότε μητροπολιτικών αρχείων³³. Έτσι οι ενδιαφερόμενοι αναγκάστηκαν να μεταβούν αναγκαστικά στην Αθήνα ή τη Θεσσαλονίκη για να μπορέσουν να προμηθευτούν τα απαραίτητα πιστοποιητικά. Παρά το θετικό κλίμα ο Υποπρόξενος είχε επίγνωση της πραγματικότητας γι' αυτό και η αναφορά του προς την Πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης δεν ήταν και ιδιαίτερα αισιόδοξη για την κατάσταση που επικρατούσε στην περιοχή της δικαιοδοσίας του Υποπροξενείου των Σερρών. Σύμφωνα με τον ίδιο: *...Μολονότι δυνάμει της ειρηνένης βεξυρικής διαταγής άπαντες ούτοι, αμφισβηθητουμένης εθνικότητος - διότι η Οθωμανική εξουσία θεωρεί αυτούς άπαντας ως υπηκόους Οθωμανούς- δεχθέντας ως [...] την οθωμανικήν υπηκοότητα κατά το 1849, ουχί κατόπιν μέτρων καταναγκαστικών, αλλά απαρα-*

Παπαθανάση - Μουσιπούλου Καλλιόπη, «Η ζωή στις Σέρρες το 1860 από επίσημα ανέκδοτα στοιχεία», *Σερραϊκά Χρονικά* 7 (1976), σσ. 187 - 194.

31. ΙΑΥΕ 1862, Αναφορά του Υποπροξένου Βρατσάνου προς τον Υπουργό Επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών, Ονομαστικός κατάλογος των εν Σέρρες αντιποιοιμένων την ελληνικήν εθνικότητα, Σέρρες, 8.6.1862, αρ. πρ. 201.

32. ΙΑΥΕ 1859, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά του Κανακάρη στο Υπουργείο Επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών, Σέρρες, 15 Ιουνίου 1859, αρ. πρ. 188.

33. ΙΑΥΕ 1859, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά του Κανακάρη στο Υπουργείο Επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών, Σέρρες, 29 Ιουνίου 1859, αρ. πρ. 204. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Νίκος Ζ. Νικολάου, «Η μεγάλη πυρκαγιά του 1849», *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 1 (1992), σσ. 136-151. Επίσης βλ. Γιώργος Κουτσακιώτης, «Η μεγάλη πυρκαγιά των Σερρών (1849). Νέα στοιχεία από τα γαλλικά διπλωματικά αρχεία», *Σερραϊκά Χρονικά* 14 (1990) σσ. 85-94.

βιάστως, επειδή, λέγει η Οθωμανική εξουσία, άπαντας ούτοι έδωσαν τότε εγγυητικά έγγραφα ότι δέχονται την οθωμανικήν υπηκοότητα, αλλά εννοείται ότι έγινε μεν τούτο, αλλά κατόπιν βίας μεγάλης, μολαταύτα το βασιλικόν τούτο Υποπροξενείον βαδίζον πάντοτε προφυλακτικώς δεν επιμένει εις το να αναγνωρίξη διά φιλονικείας και λογομαχίας προς την διοίκησιν τους τοιούτους, αλλά εις το να επαναπαύη αυτούς μέχρι της οριστικής λύσεως του ζητήματος. Επειδή δε πολλοί των τοιούτων καταδιωκόμενοι παρά των τοπικών Αρχών, είτε δια πληρωμών φόρων είτε διά πληρωθέντων ήδη, είτε δι' άλλας ατομικάς υποθέσεις των καταφεύγουσιν εις το Υποπροξενείον ζητούντες προστασίαν νόμιμον δυνάμει των εγγράφων, άτινα κατέθεσαν εις το γραφείον, το Υποπροξενείον μεσολαβούν εις τοιαύτας [...] επιτυχάνει του σκοπού άνευ της ελαχίστης δυσκολίας και παρατηρήσεως, ενδιδούσης των τοπικών Αρχών εις τας παρατάσεις του Υποπροξενείου, ότι πρόκειται περί φιλονικουμένου υπηκόου Έλληнос, επομένως κατά την επιδοθείσαν αυτήν Βεζυρικήν Διαταγήν οφείλει να αφήνη ανενόχλητα τα τοιαύτα άτομα μέχρι της οριστικής λύσεως του ζητήματος. Και είναι μεν αληθές ότι τοιούτον τρόπον προσεγγίζομεν εις τον επιδιωκόμενον σκοπόν της προστασίας, αλλά και τα κατορθώματα ταύτα, νέας δυσκολίας γεννώσι, και ταύτας [...].

4^{ον} Διότι και οι λοιποί της ομοίας κατηγορίας Έλληνες, βλέποντες ότι έπροστατεύθησαν τινές των αμφισβητουμένων Ελλήνων, εν οίς και ούτοι κατατάσσονται, αναφέρουσι και αυτοί εις την τοπικήν αρχήν όταν αυτή τους προσκαλέση δι' υποθέσεις των, ότι και αυτοί είναι ελληνικής εθνικότητας. Ο Διοικητής αληθώς, και μάλλον από φόβον πριν την βεζυρικήν διαταγήν, ή από καλήν διάθεσίν του, επ' ουδενί βήμα βίαιον ή καταναγκαστικόν προβαίνει, αλλά περιορίζεται εις το να βεβαιωθή παρά του Υποπροξενείου αν τωόντι και ο προκείμενος φιλονικούμενης ελληνικής εθνικότητας. Τότε γεννάται το σκανδαλώδες ζήτημα του αποφαινέσθαι ναι ή ού; Λέγω 'σκανδαλώδες' διότι, αν μεν καταφατικώς απαντήσω, αλλά της ομοίας τάξεως των φιλονικουμένων ενθαρρύνεται και σωρηδόν προστρέχουσιν εις την αρχήν ημών, ων δ' αρνητικώς, πλείστα παράπονα γεννώνται εκ μέρους των θανόντων, διότι δεν τους προστατεύει το Υποπροξενείον, ενώ η τοπική εξουσία υποχωρή και ενδίδη εις τας παρατάσεις του [...].

6^{ον}. Δευτέρα δυσκολία γεννάται εκ των κατορθωμάτων τούτων ως εξής: Η τοπική αρχή μη δυναμένη -πότε άλλως βούλεται και επιδιώκει τον καιρόν και την παράτασιν- ως και της υπαρχούσης βεζυρικής διαταγής, να επαγάγη αντίστασιν εις τα ληφθέντα μέτρα περί της ελληνικής εθνικότητας, μη δυναμένη να επιτύχη του σκοπού της, του να μην αναγνωρίξη ουδένα Έλληνα υπήκοον, και αναγκαζομένη ούτως

ειπείν να ενδίδη ολοένα, εξυφαίνει ραδιουργίας και μηχανεύεται δολίως κατά των συμφερόντων των υπηκόων Ελλήνων, εφευρίσκει σοφίσματα και αποστέλλει μασπολάδας (αναφορές) εις την Υψηλήν Πύλην περί των Ελλήνων υπηκόων ενταύθα, απαιτεί δε συγχρόνως και την επίδοσιν του Γενικού Καταλόγου εν τη επαρχία ταύτη Ελλήνων. Τοιαύτη είναι η κατάσταση του ζητήματος της ελληνικής εθνικότητος εις την επαρχίαν Σερρών³⁴.

Τελικά, ο κατάλογος με τα 105 ονόματα όσων ήταν σε θέση να χαρακτηρίζονται ως Έλληνες υπήκοοι επιδόθηκε στις εντόπιες Αρχές τον Οκτώβριο του 1859³⁵ και αυτό θα επέβαινε προς όφελος του ελληνικού εμπορίου, αφού μετά τη δημιουργία, πρωτόγνωρα ίσως, θετικού κλίματος υπήρχε το ενδεχόμενο μετανάστευσης από την Ελλάδα προς την περιοχή των Σερρών³⁶. Παρά την προσωρινή αγαστή συνεργασία, ωστόσο, από το νέο έτος τα προβλήματα ξανάρχισαν για τον Υποπρόξενο Κανακάρη, αλλά και για τους Υποπρόξενους που θα ακολουθούσαν. Η προβληματική αυτή κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο στα έτη 1863-1864, όπως καταδεικνύει η σωρεία των διασωθεισών εκθέσεων και αναφορών, και ο «Νόμος περί της Οθωμανικής Υπηκοότητας» του 1869³⁷, αν και επέλυσε μονομερώς το ζήτημα, υπήρξε οπωσδήποτε ευτυχές γεγονός για τις προξενικές Αρχές των Σερρών, που έπρεπε να ασχοληθούν με τη δράση της ξένης προπαγάνδας στην περιοχή...

Συνοψίζοντας πρέπει να λεχθεί πως το διμερές ζήτημα της υπηκοότητας ή ιθαγένειας εμφανίστηκε αμέσως μετά την ίδρυση του πρώτου ελληνικού κράτους. Τότε δόθηκε για πρώτη φορά στους φόρου υποτελείς ελληνικής καταγωγής ραγιάδες η ευκαιρία να δραστηριοποιηθούν εντός της οθωμανικής επικράτειας, απολαμβάνοντας τα προνόμια των διομολογήσεων, που έως τότε απολάμβαναν μόνο πολίτες ελευθέρων ευρωπαϊκών κρατών. Το νεοσύστατο ελληνικό κράτος αντιμετώπισε με αδεξιότητα τόσο την ευρηματικότητα των ελληνικής καταγωγής οθωμανών υπηκόων, που επιζητούσαν την απόκτηση της ελληνικής υπηκοότητας με κάθε μέσον, όσο και την οθωμανική αδιαλλαξία. Παρόλα αυτά βασικός άξονας της ελληνικής πολιτικής υπήρξε καθ' όλο τον 19ο αιώνα η προσπάθεια της προστασίας των Ελλήνων υπηκόων αντιμετω-

34. ΙΑΥΕ 1859, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά του Κανακάρη προς τη Βασιλική Πρεσβεία της Κωνσταντινουπόλεως, Σέρρες, 13 Σεπτεμβρίου 1859, αρ. πρ. 312.

35. ΙΑΥΕ 1859, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά του Κανακάρη στο Υπουργείο των Εξωτερικών, Σέρρες, 31 Οκτώβριος 1859, αρ. πρ. 375.

36. ΙΑΥΕ 1859, ΕΜΣ, Αρχείο Υποπροξενείου Σερρών, Αναφορά του Κανακάρη προς τον Καϊμακάμη Σερρών Μεχμέτ Ραϊφ Βέη, Σέρρες, 28 Οκτωβρίου 1859, αρ. πρ. 369.

37. Γεωργής, *Η πρώτη...*, ό.π., σσ. 302 - 304.

πίζοντας πολλές φορές τον κίνδυνο της διάρρηξης των διπλωματικών σχέσεων των δύο κρατών.

Βιβλιογραφία

Αρχειακές Πηγές

ΙΑΥΕ, Φάκελοι Υποπροξενείου Σερρών ετών 1850 - 1860.

Βοηθήματα

Αψηλίδης Ν. Γιώργος, «Έλληνες υπήκοοι στην πόλη των Σερρών το 1869», *Σερραϊκά Χρονικά*, 16 (2007), σσ. 97 - 120.

Βόγλη Ελπίδα, «Έλληνες το γένος»: *Η ιθαγένεια και η ταυτότητα στο εθνικό κράτος των Ελλήνων (1821 - 1844)*, Θεσσαλονίκη, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, 2003.

Γεωργής Γιώργος, *Η πρώτη μακροχρόνια ελληνοτουρκική διένεξη*, Αθήνα, 1997.

Γεωργής Γιώργος, *Στις απαρχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*, Αθήνα, 1995.

Δήμος Σιντικής, *Ο χώρος και η ιστορία του*. Ειδική έκδοση για τα 100 χρόνια από την απελευθέρωση της Σιντικής, Σιδηρόκαστρο 2014

Ευγενίδης Ηλίας, *Ιστορία της Πρώτης Σερρών και της ευρύτερης περιοχής του Παγγαίου*, Θεσσαλονίκη χ.χ.

Ζιώγας Παναγιώτης, *Άνω Ποροσία: Γενεαλογίες και Εικόνες: Με ιστορική εισαγωγή και παράρτημα*, Θεσσαλονίκη, 2005.

Καφταντζής Γεώργιος - Τενεκετζής Θ., *Ιστορία της Ηράκλειας του Νομού Σερρών - Λαογραφικά Ηράκλειας*, Δήμος Ηράκλειας 1973.

Καφταντζής Γεώργιος, *Ιστορία της πόλεως των Σερρών και της περιφέρειάς της*, τ. Γ', Θεσσαλονίκη, 1996.

Καφταντζής Γεώργιος, *Οι Σέρρες άλλοτε και τώρα*, Έκδοση ομίλου ΟΡΦΕΑΣ Σερρών, Σέρρες, χ.χ.

Καφταντζής Γεώργιος, *Ορφείας Σερρών 1905-1991, Ιστορική Αναδρομή*, Θεσσαλονίκη 1991.

Κόγκινος Γεώργιος, *Καλά Δένδρα: Καλένδρα ή Καλέντρα Νομού Σερρών: Ιστορία - Λαογραφία - Σέρρες*, Έκδοση Συλλόγου Καλών Δένδρων 2009.

Κόγκινος Γεώργιος, *Νέο Σούλι Σερρών (Σουμπάσκιο): Ιστορία - Λαογραφία, Κοινότητα Νέου Σουλίου, Σέρρες*, 1998.

- Κοντός Κωνσταντίνος, *Η Αλιστράτη στο διάβα των αιώνων*, Θεσσαλονίκη 2009.
- Κοντός Κωνσταντίνος, *Ιστορία της Αλιστράτης*, Θεσσαλονίκη, 2003.
- Κουτζακιώτης Γιώργος, «Η μεγάλη πυρκαγιά των Σερρών (1849). Νέα στοιχεία από τα γαλλικά διπλωματικά αρχεία», *Σερραϊκά Χρονικά*, 14 (1990), σσ. 84 - 94.
- Λεύκωμα από το χθες στο σήμερα*, Δήμος Ροδολίβους, Ροδολίβος, 2006.
- Μιχαηλίδης Ιάκωβος, *Μικρή, περήφανη πατρίδα: Ο κόσμος των Ελλήνων διπλωματικών και προξενικών υπαλλήλων στα Βαλκάνια και την καθ' ημάς Ανατολή 1830-1853*, Θεσσαλονίκη, 2012.
- Μιχαηλίδης Ιάκωβος (Επιμ.), *Οι Έλληνες Πρόξενοι στη Θεσσαλονίκη: Διπλωματικά έγγραφα (1830-1889)*, Θεσσαλονίκη, 2013.
- Μπάκας Θ. Ιωάννης, *Ο ελληνισμός και η Μητροπολιτική Περιφέρεια Μελεονίκου 1850-1912*, Θεσσαλονίκη, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, 2003.
- Μπάρκουλα Χάιδω, *Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής (1830-1880): Αλυτρωτισμός και διπλωματία*, Αθήνα, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, 2008.
- Νικόλαου Ζ. Νίκος «Η μεγάλη πυρκαγιά του 1849» *Σερραϊκά ανάλεκτα*, 1 (1992), σσ. 136-151.
- Παπαθανασίου Ευάγγελος, *Ιστορία της Νιγηρίας και της Επαρχίας Βισαλτίας, Νιγηρία*, 1970.
- Παπακυριάκου Κυριάκος, *Ιστορία της κοινότητας Νεοχωρίου Σερρών και των ιερών ναών αυτής*, Νεοχώρι, 2008.
- Παπακυριάκου Κυριάκος, *Ιστορία του νομού Σερρών από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της απελευθερώσεως του το 1912-1913*, Θεσσαλονίκη, 2013.
- Παπακυριάκου Κυριάκος, *Νεότερη και σύγχρονη ιστορία της Κοινότητας Αγίου Πνεύματος και της ομωνύμου Ιεράς Μονής*, Σέρρες, 2003.
- Παπακυριάκου Κυριάκος, *Συνοπτική Ιστορία του Νομού Σερρών και της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου*, Σέρρες, 1995.
- Παπακυριάκου Κυριάκος, *Η κοινότητα του Αγίου Πνεύματος Σερρών: προσφορά και ιστορική ταυτότητα της Μακεδονίας*, Πολιτιστικός Σύλλογος «Άγιον Πνεύμα», Θεσσαλονίκη χ.χ.
- Πέννας Πέτρος, *Η ιστορική παρουσία της Βισαλτίας και της Νιγηρίας και η προσφορά τους στους Εθνικούς Αγώνες*, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Σερρών Μελενίκου, Αθήναι, 1976.
- Πέννας Πέτρος, *Τα Άνω Πορροία: το διαμάντι του Μπέλλες (Ιστορία - Λαογραφία)*, Αθήνα, 1989.
- Πραξιούτης Ιωάννης, *Η Ζίχνη διαμέσου των αιώνων*, Νέα Ζίχνη, χ.χ.
- Σκαρλάτος Νικόλαος, *Σιδηρόκαστρο, Αιώνια πόλη του κάστρου*, Σέρρες, 2005
- Τζανακάρης Βασίλειος, *Εικονογραφημένη Ιστορία των Σερρών*, τ. Α΄-Β΄, Περιοδικό «ΓΙΑΤΙ», Σέρρες, 1996.
- Χιώλος Κωνσταντίνος, *Η Αλιστράτη Σερρών: Μία Θρησκευτική, Πνευματική και Εθνική Έπαλξη*, Αθήναι, 1981.
- Ψάθας Α. - Μητρακλή-Ψάθα Βασιλική, *Άγιον Πνεύμα Σερρών: Ιστορία - Λαογραφία της κοινότητος*, Σέρραι, 1979.

ARISTOTELIS NIK. SPYRIDOPOULOS

THE ISSUE OF NATIONALITY IN THE SUBCONSULATE OF SERRES

Abstract

From the very beginning of the newly formed nation-state of Greece, recognizing the nationality of Greek citizens that were living and working in the Ottoman Empire was the cause of the first acute problem between the two countries. From 1833 to 1869 the Greek consular authorities on Ottoman territory dealt unfailingly with this on-going bone of contention. The dispute was unilaterally resolved when the Ottoman Empire introduced the “Law on Ottoman citizenship”. Although there were some difficulties pertaining to this, they did not take on a transnational character. The aim of this paper is to examine the issue of nationality in the subconsulate of Serres from its foundation up to 1860. The paper is based on the unpublished material of the archives of the subconsulate of Serres from the Historical Archives of the Hellenic Ministry of Foreign Affairs which is kept in the archives of the Society for Macedonian Studies, as well as existing bibliographical sources found in the scientific literature along with the rich local historiography of the city of Serres and the wider region.